

Oponentský posudek na disertační práci:

Jan Mareš, Magdeburské právo ve městech severozápadních Čech v předhusitské době

Vedoucí práce Prof. PhDr. Josef Žemlička, DrSc., 2008

Ačkoli o magdeburském právu (MP) a šíření jeho norem z německých zemí do našeho prostoru existuje velmi početná domácí i zahraniční literatura, chybí v naší historiografii dosud práce, která by tomuto vágnímu pojmu určila jeho přesnější náplň. A právě k této problematice se soustředil na příkladu Litoměřic, které se záhy staly významnou vrchní stolicí tohoto práva pro oblast severozápadních Čech, výzkum J. Mareše. Je zřejmé, že stěží bylo možné pro prvotní etapu ujímání se tohoto práva v našich zemích najít nějaké neobjevené prameny, a tak záleželo na doktorandově metodické vynalézavosti, jak se ujme vytčeného cíle. A dlužno podotknout, že už jen stanovením tohoto cíle se doktorand zařadil mezi ty nemnohé naše současné badatele, kteří se snaží proniknout hlouběji do právního klimatu v prvopočátcích našich měst.

Jak k práci připojený seznam velkého objemu využitých pramenů, pramenných edic a literatury, tak i zhodnocení veškeré dostupné německé i české historiografické produkce k vytčenému tématu v úvodu práce, vypovídá o tom, že ke svému úkolu přistoupil doktorand velmi zodpovědně. Byť by bylo okrajově možné do bibliografického přehledu zařadit ještě další tituly (například starší práce C. G. Homeyera či naopak nejnovější z pera japonského badatele Itaru - citace viz v závěru), respektive doplnit několik titulů G. Schubert-Fikentscherové k brněnskému městskému právu a tak upravit formulace na s. 4 (citace viz v závěru posudku), nemění to nic na skutečnosti, že J. Mareš je do problematiky hluboce zasvěcen (o tom ostatně svědčí jeho předchozí odborné studie) a že ji tedy vnímá v širokých věcných i teritoriálních souvislostech.

O Litoměřicích je známo, že se jako institucionální město formovaly někdy od 30. let 13. století, kdy již tedy je nutno předpokládat i jistou rovinu správy města. Konkrétnějších rysů nabývá jejich právní postavení v 60. letech téhož století, kdy Litoměřičtí získali exempci z kompetence zemského soudu a krajských úřadů a dostalo se jim oprávnění užívat blíže nespecifikované magdeburské právo. A¹ dalších dvacet let se sami představitelé města, „consules et scabini“, tedy nejspíše dvě oddělená kolegia městské rady a soudu, obrazejí na nejvyšší autoritu, tedy do Magdeburka se žádostí o sdělení práva, o němž zřejmě chtěli mít určitější povědomí. Magdeburští vyhověli, ovšem do dnešních dob zůstal zachován jen unikátní průvodní dopis (v opise) magdeburských šefů, zatímco text vlastního právního sdělení je ztracen. A právě

zde začíná promyšlený metodický postup Marešův, který poté, co charakterizuje dobovou právní situaci ve východiskovém městě i v dalších dvou lokalitách, jimž se do přelomu 13. století dostalo obšírnějšího právního sdělení z Magdeburka, totiž Vratislavi a Zhořelce, snaží právě na jejich základě o rozkrytí obsahové náplně sdělení z r. 1282, určeného Litoměřic, a to v širším kontextu jejich městského zřízení a městské správy. K rekonstrukci textu mu plné oprávnění poskytuje uvědomění o značné konzervativnosti sdělovaných norem „živého práva“, jemuž se právě někdy v této době dostává postupného soustavného převodu do písemné podoby. Zaslíbenými rozklady doktorand prokazuje, že obsahově shodné články do Vratislavi r. 1261 a 1295 a do Zhořelce 1304 jsou zároveň také téměř shodně stylizovány. Ačkoli sdělované právo nebylo nikterak systematicky uspořádáno a rozsah článků se pro jednotlivá příjemecká prostředí různil, z rozborů jednoznačně vyplývá, že vždy byly základem článku tzv. soukromého práva (civilního a trestního i některá ustanovení procesního práva), tolik důležitého pro každodennost městské komunity. Sdělení do Litoměřic z r. 1282, označené v průvodním dopise jako „volumen“, což navozuje, že nešlo jen o pár článků, bylo tak podle J. Mareše ve svém rozsahu nejspíše obdobné naučení do Vratislavi z r. 1261, sestávajícího z více než 60 ustanovení. Je tedy velmi vhodné, že autor v závěru práce připojuje jejich překlad do češtiny. V této hypotetické rekonstrukci obsahu práva, jimž se měli Litoměřičtí řídit, aby udržovali městský mír, tedy nepochybně spočívá novum předkládané disertační práce, a to tím více, že bohužel v Litoměřicích nelze v dalším období středověku postihnout iniciativu k sestavení nějakého svodu místního práva.

A stejně tak je bohužel nepříznivá situace v objemu dochovaných písemností městské kanceláře z celého středověkého období. I tak se ovšem domnívám, že poněkud více zamyšlení mělo být věnováno rovněž otázkám sídelně právním – utváření předměstského okrsku (vikpildy) a roli rychtáře (lokátora), tak signifikantní právě pro města magdeburského právního okruhu. J. Mareš sice zná podnětné vývody J. Tomase, nezabývá se však jejich ověřením či případnou reinterpretací. Dle mého soudu se v této souvislosti nabízí objasnit hlouběji roli prvního rychtáře Lutolda a jeho lokační aktivity – není také vyloučeno, že založení tzv. „nového města“ v 60. letech může vyjadřovat ne časnější založení, ale právě důslednou lokaci na MP, spojenou s prvořadou účastí rychtáře jako lokátora (viz studie W. Kuhna, citovaná v závěru posudku). Jen na okraj možno podotknout, že opevnění města není možné chápat jen jako jakýsi vnější rys (s. 23), ale také v kontextu správně právním, nezřídka nacházejícím výraz i v městské symbolice – a tedy i na nejstarší doložené pečetě Litoměřic z 60. let 13. století, jejíž opis navíc udává jako nositele celou komunitu měšťanů (viz např. studie Jiřího L. Bílého, citovaná níže).

V další části své práce se J. Mareš zaměřil na reinterpetaci panovnické listiny z r. 1387, jejíž obsah byl vykládán jako zákaz odvolávání se z rozhodnutí městských soudů do zahraničí. Je zřejmé, že se zákaz týká možného odvolání Litoměřických do Magdeburka, jelikož z jihoněmeckého právního kruhu nejsou žádosti o naučení vně hranic českého státu doložena. I když někteří badatelé naznačovali, že nemohlo jít o zákaz absolutní, teprve J. Mareš⁵ dává tomuto předpokladu pevnější obrysy. Výraznou pomoc v novém nazírání na obsah zmíněné listiny mu poskytla právní praxe z dceřinného města Loun, pro něž jsou dochovány unikátní soudní knihy (z celkového rozpětí let 1347-1362). Na základě důkladného rozboru případů, zaznamenaných v těchto knihách upozorňuje autor na zajímavou skutečnost, že jen v litoměřickém právním okruhu - a tedy v případech doložitelných z dobové praxe lounského městského soudu - se vyskytuje unikátní právní termín *ruga regalis*. Zatímco v dosavadní literatuře, která se ostatně tomuto problému věnovala jen výjimečně, se počátek tohoto zvláštního institutu klade až k počátku 14. století, J. Mareš jej nejen posunuje hlouběji před 80. léta 14. století, ale současně přesvědčivě dokládá, že šlo o dvě právní roviny. Odvolání z rozhodnutí městského soudu ovšem mohlo dále existovat (a takové případy jsou v dalších letech skutečně hojné) v soukromoprávních případech a případech procesních nejasností, nemyslitelné bylo naopak z roviny suverénní moci českého panovníka a jeho legitimního zástupce podkomořího, tedy v nejtěžších kriminálních případech (vraždy, falšování mince, násilí na ženách ad.).

V dalším oddílu práce se doktorand, opět na základě důkladného obeznámení se základními pramennými zdroji, tedy jak normativními prameny využívanými ve středověku v okruhu severoněmeckého městského práva (saské zrcadlo, vikpildní právo, tzv. Litoměřický extrakt Míšeňské právní knihy), tak také živým právem, zaznamenávaným v soudních knihách ve městech severozápadních Čech (Lounech, České Kamenici a Duchcově), respektive ojediněle zachovanými doklady uděleného práva (privilegii pro Děčín a Most z počátku 15. století), pokusil o nastínění konkrétních zvláštností MP. Ideální možnosti v tomto směru se jevilo právo dědické, o němž se v literatuře běžně uvádí, že je značně konzervativnější nežli právo jihoněmecké, zmiňují se ovšem jen povšechná konstatování o menším významu přímých dědiců ve srovnání s širším pokrevním příbuzenstvem zůstavitele.

J. Mareš se zaměřil na specifický institut ženské výbavy („gerade“), který byl součástí věna ženy a po zrušení manželství, kdy byl právně nevydělen, opět přecházel do nové domácnosti. Jelikož této problematice už jmenovaný věnoval obsáhlou samostatnou studii, stačí jen poukázat na jeho přínosné závěry v tom smyslu, že od přelomu 14. století docházelo ke změně obsahu tohoto pojmu, který už zdaleka nemusel znamenat jen přesný výčet movitostí, s nimiž žena

mohla disponovat v případě manželovy smrti. Zvláště podnětným je Marešovo zjištění, že paradoxně menší úroveň právního povědomí v některých městech umožňovala nelpět tolik na rigidních normách. Doktorandovi se tedy podařilo dospět k mnoha objektivním zjištěním, přičemž sám navozuje, jakým směrem - ve smyslu komparací s praxí v jiných našich městech (Kloulín, Litomyšl, Nymburk, Malá Strana) - by se další výzkum měl ubírat.

Z naznačeného jistě vyplývá, že o přínosu předkládané práce po obsahové stránce nelze pochybovat, zmínky navíc zaslouží i kultivovaný a srozumitelný jazyk, což při specifické problematice, zatížené právními termíny, nemusí být samozřejmé.

Disertační práci J. Mareše tedy plně doporučuji k obhajobě.

V Praze dne 26. dubna 2008

Doc. PhDr. Ludmila Sulitková, CSc.

L. Sulitková

Tituly zmíněné výše v textu jen obecně:

Schubert-Fikentscher, G.: Das Eherecht im Brünner Schöffnenbuch, Stuttgart 1935

Táž: Das Brünner Schöffnenbuch, Beiträge zur spätmittelalterlichen Rechts und Kulturgeschichte, Deutsches Archiv, 1, 1937, s. 457-498

Táž: Neue Fälle zum Brünner Recht, DA 3, 1939, s. 430-496

Táž, Römisches Recht im Brünner Schöffnenbuch. Ein Beitrag zur Rezeptionsgeschichte, Zeitschrift für Rechtsgeschichte, GA 65, 1947, s. 86-176

Homeyer, C. G.: Das Sachsenspiegels erster Theil oder Sächsische Landrecht nach der Berliner Handschrift vom J. 1369, Berlin 1835; Týž, Das Sachsenspiegels zweiter Theil, nebst den verwandten Rechtsbüchern. Berlin, 1842

Itaru, I.: Willkur. Weichbildrecht und Willkur im Magdeburger Recht des Mittelalters. The Law review of Kinki University in Japan, Vol. 49. No. 2-3., s. 209-285

Kuhn, W.: Die Stadtdörfer der mittelalterlichen Ostsiedlung. In: Vergleichende Untersuchungen zur mittelalterlichen Ostsiedlung, 1973, s. 235-303)

Bílý, Jiří L.: Vztah heraldiky a právní historie, Sborník příspěvků II. setkání genealogů a heraldiků, Ostrava 1983, s. 9.-11